

Magyarország volt az első, amely a *numerus clausus*-szal a zsidóság polgárjogait korlátozó intézkedéseket vezetett be Európában. Ki ellen? Ha a földjét veszített, Debrecenbe költöző Róza mamát, Schwarz Károly özvegyét, a szerző nagyanyjának sorsát nézzük, sokat megértünk az áldozatok természetéből. A liberalizmus korának múltán Róza mama megmaradt annak, aki volt: türelmes és megengedő léleknek. Egyik leánya – hét gyermeke közül – szerelmes lett Kisar falu református lelkészének fiába, Leventébe. Róza mama áldásával kötött a frigy. A *széderestéken* Levente – aki a teológián hébert tanult – lett az előimádkozó.

A trianoni Magyarországon a hivatalos politika és ideológia nem véletlenül próbálta egybemosni a liberalizmust a zsidósággal. Megkockáztatom – Róza mama példája nyomán –, hogy a zsidóságban, amikor érzelmi politikára került a sor, a természetévé szervült liberalizmust is gyűlölte a konzervatív széljárásra fordult úri Magyarország.

A húszas években fellángoló politikai antiszemitizmus okát abban jelöli meg a kutatás, hogy a csonka országot nemzeti kisebbségeitől is megfosztotta Trianon – s az egyetlen kisebbség a magyar zsidóság maradt.

E megállapításhoz azonban elfeledik hozzátenni, hogy a politikai antiszemitizmus érzelmi-indulati fedezetét éppen az adta, hogy a modern asszimilált zsidó – nyelvében és viselkedésében – megkülönböztethetetlen volt a lakosság más cso-

portjaitól. Nem véletlen, hogy a zsidóság minden politikai és jogi megkülönböztetése középkori jelvények szimbólumrendszerével és gyakorlatával történt, az egyetemen felmutatandó keresztlevéltől a sárga csillagig, majd a valóságosan újjáépített gettókig. A zsidóság kitaszítatása a liberalizmus „visszavétele” volt, a magyar fejlődés múlt századának eltörlése.

Róza mama a gyulaji birtoktól a debreceni lakáson át a gettóba, majd Auschwitzba jutott. Leányát, a negyvenesztendő Elzát megkímélték volna, de ő követte az anyját a végzetes úton. Az elvált asszony portréja Fenyvesi könyvének egyik legsikerültebb fejezete, egyetlen darab megelevenedő múlt. Elza elválik kikapós férjétől. De a megsemmisítő táborba már együtt érkeznek.

Fenyvesi könyvét olvasva ismét rádöbbenhetünk, milyen felfoghatatlan tragédia a magyar zsidóságé. Csak félve lehet kérdenünk, miért csapott le annyiukra a halál angyala. Charles Fenyvesi józan szerző, aki irtózik minden általánosítástól s „üzenetét”, ha van, történetekbe csomagolja. Az egész családtörténetből mégis az dereng fel, hogy a beilleszkedés sikere volt az „a bűn”, amelyért a magyar zsidóság nagy többsége az életével fizetett. Az volt a megbocsájtathatlan, mennyire *nem* különböztek.

Sumi bácsi magyar földben pihen. Samu bácsi családja Beerebából éli meg ugyanezt a történetet.

Ugyan mit gondolhatnak ők a szaporodó sírokról?

Kántor Zsolt

JELENTJÜK, URAM, VÉGÜNK!

(Szilágyi Ákos: *Gyönyörök kertje, A vágy titoktalan tárgya*)

A megértetés több, mint a megértés. Legyen bármi a tárgy, akár a Bármi is, legyen transzkontextuális műfajú, legyen pseudoextrém, mioritikuszerű, legyen akár vers vagy esszé, vagy éppen egy installáció, az ellenpontelvű lény (a lényeg) ugyanazt jelzi. Azt mondja; amit mond, nem amit akar. Az lesz, amiként értett, ha másként értett, akkor is recepcióra rászorul, befogadásba ágyazott. Ha *azonosan* értett lesz (mihez képest?), akkor is elvétett, félreértett, másként betáplált, alulexponált. És minden magyarázat magyarázatra szorul. A *voltaképpen* tapasztalat a hagyományokban való benneállás, tehát nemcsak csurom empiria, hanem millió alaksejtelem. Mihez képest értünk azonosan, egyöntetűen? Ez az erőter volna a hagyomány révén feltáruló kérdésség világossága? A kétegy kelyhével locsolt, lassú állítások. Sok esetben azonban nem mi választunk, hanem bizonyos pólussal bíró alternatívák értünk nyúlásáról van szó. Az igazság interszjektív, a személyiség igazságközi. A nyelvesség korlát bizony, de bekapaszkodunk. Láttatni a többértelműt, kibontani a tradíciók rétegeiből, a kifejezés-kifejtés színpadán koreografáltan, ez már maga a tévedés elkerülhetetlenségét jelenti. De több, mint a ki-

vánni, látni. A megmutatni, előteremtteni, létrehozni, megformálni, művé szűrni mind: megértetés, interpretáció. De ne felejtjük el, amit Kulcsár Szabó Ernő állít, mely szerint a műből kifejelezhető válaszok csak a szöveget szóra bíró kérdésekkel egybe növe tekinthetők interpretátumnak.

A véges-időleges ott találkozik a relatívval, ahol a véletlen az elvonttal, tehát: a relációk megtörténésfeltétele az ellenpólusok, az egymásra vonatkoztatható játsszák, művek léte-hiánya, az a fajta artikulálhatóság, amely a meglévőt szembesíti az áhítottal. Meg akarod értetni magad? Akkor elsőként érts! Először magadnak kell elmagyaráznod, amit másokkal értetni akarsz. Létfontosságú ez, kommunikációhiányos korszakokban. Ha a tolerancia kifejtetlen marad, a Másik elszemtelenedik.

A Másik: az olvasó, csak a kifejtett, megindokolt többértelműségeket, parabolákat dolgozza fel (belsővé). Ha nem talál kulcsot, fogódzót, többé nem is keres. Ha minden blöff, a befogadásért is kár. De mégsem hagyja annyiban, újra belemászik az anyagba, megmerül az egymásra vonatkoztatásban és... Találkozik Szilágyi Ákos sűrű, szemcsés költészetével, végigolvassa a *Gyönyörök kertje* című kötetet, s azon veszi észre magát,

FOTÓ: KÖBÁNYAI JÁNOS

hogy *meg van értve*. Itt az ő kérdései hangzottak el, ebben a könyvben róla beszél a Mű, nem másról. Ami a befogadót érdekli, az ezekben az opusokban benne van. Nem kell rácsokat áttörni a megértés érdekében, csak ráhangoltan-ráérezve kell olvasni. A befogadás kész, a katarzis azonban most hosszabb, mint eddig bármikor.

testünk, ha van, csak pótlás,
hogy aki *itt* van, *ott* lásd,
s könnyebb legyen a botlás –
mindenki mást tesz, mást mond

/32/

Első olvasásra annyira magától értetődőnek tűnnek a versek, mintha nem is szorulnának magyarázatra. A katarzis maga a magyarázat. Ha ilyen intenzíven érezzük a *velejét*, fölösleges áttenni prózába (magyarázatba). Egy olyan *másik* számrendszerben értünk meg dolgokat, amely az összes többi számrendszerben értelmezhető, dekódolható, a többi beszédmóddal is kompatibilis. Szilágyi Ákos 72 oldalnyi négy sorosai ragyogó interiorizáció-anyagok, lelki etűdök, ironikus epigrammák, glosszák, haiku-lényegű prelüdök. És minden, ami még kell: magukéva tehető, bensőségesen *meleg* versek. Eddig azt hittük, hogy önmagunkat bensővé tenni a saját ényünk számára lehetetlen, de most megsokszorozva válunk bensővé a világban is.

ölném testem e testbe,
hogyan testet öltés szeress – te!
s hogy *nem* vagy – megbocsássad,
ha nem nekem, hát másnak!

/38/

ha ezt akartad, hát lásd,
e másállapot nem áldás,
mást áldoz föl és mást áld,
mindenki búcsúzásnál!

/205/

Végül is a Gyönyörök kertjébe indultunk, hogy a gyötrelmek ágyásaiba jussunk el. A túlvilág tárul fel, de az evilági ambivalenciák is visszahullanak az ölünkbe. Minden ismétlődik és mégis más. „Uram, ez elkerülné, ami mindnyájunké” – hallik az árulkodás, de nem ettől nem ússza meg a halandó. Beáruatlan is rémes és kilátástalan a lét.

légy, ami lennél: semmi!
úgy könnyebb elhessenni!
csak ez a szörnyű seb, ni,
éned, ez lenne kisebb!

/236/

Tragikomikus, bölcséleti líra ez a javából, visszafogottan, finoman metszett belső rímekkel, alliterációkkal, néhol szarkazmus, mély, tömör gondolatok. Műgondol kimerít arányok, egyensúly, ugyanakkor játékoság, bravúros szószobrocskák, brillírozás a *tudottal*. Minden egyes mondat egy tű.

vidd innen kisdéd vádad.
most is magadat véded,
ne tagadd! vétkezd átad
annak, aki el nem vét

/227/

A filozófusok mindent tudnak, de azon kívül semmit, mondja Murphy, s ez nem áll Szilágyi Ákosra, bármennyire is hozsannaszerű a kijelentés, igaz: ő a mindenen túl is tud valami többletet, egy kis fantázia, ami felűsíti az amúgy is koherens szövegzséletét. Bármennyire azt sugallja e könnyednek tűnő játszadozás, hogy a költő Szilágyi Ákos csak mellékterméke a filozófus-esztétának, ha gondosan végigbongésszük a kötetet, rádöbbenünk: a fele se tréfa. Komoly kihívásoknak felel meg ezekben a költeményekben a gondolkodó én. Az alábbi két példa akár mottója is lehetne egy új *isteni* vagy *emberi*, esetleg *állati* színjátéknak. Mintha egy festményből szakadna ki egy esendő lény, és átgyúrná önnön múltját (jövővé):

kell ide még, kell könny,
tubusból kicsi alkony,
nehogy valamit elkenj!
tudod: fele könny, fele árny

/222/

ess, csak ess, minél tovább,
test a testbe, és ne bánd –
nincs esés, mely tétovább,
melynél lenne még tovább
/225/

A *Gyönyörök kertje* szinte egybenyílik a másik kitűnő kötettel, ami szintén a *megértetés* súlyos nehézségeit reprezentálja. Tulajdonképpen *A vágy titoktalan tárgya* maga a megértetés megértetése. Megmutatja, hogyan lehet a beszéd eszközeivel *beszédközi* megállapításokat tenni a mondhatatlanról. Beszédközi tér képződik, hisz olyan gondolatok fogalmazódnak meg, amelyek artikulációja eddig lehetetlen volt. Így eshet szó a könyvben az ego agóniájáról, aminek összevonásaként létrejön egy szó: egónia. Ez is beszédközi képződmény (grammatológiai csúcs), kár, hogy idegen nyelvre nehéz lesz lefordítani. Szó esik az eredetiségről, a másságról, az elherdált titkokról, a nemtörténőről, a tisztátalanságról stb. De minden esszé (számomra) egyetlen gondolat köré csoportosul, amit a könyv elolvasása után könnyen megfogalmazhatunk: hogyan lehet az ember boldog, annak ellenére, hogy mulandó. ??? A válasz maga a mű. *A vágy titoktalan tárgya*. De vissza-visszatér az előző kötetből két négysoros is, ami rímeli a mulandóság-boldogság témakörhöz:

Isten szemében szálla,
aki e létből száll ki,
odalenn testtelen kószál,
ahogy most én is szállok

testünk a titkos zárka,
mely más testekből zár ki,
nehezen nyit, halkán zár –
lélek jár bele hálni

/23–24/

„Egyvalami bizonyos: katasztrófában élni annyi, mint vallásos légkörben élni. *Várni* valamire, ami még nem következett el, vagy ami még nem teljesedett ki, ha az nem egyéb is, mint tulajdon végünk.” (*Egónia*).

Tiszta beszéd, a megértetés terepe. Dilthey fogalmazta meg, hogy „soha sincs jelen, amit jelenként élünk meg, mindig magába foglalja annak emlékezetét is, ami éppen jelen volt.”

A halál tulajdonképpen nem más, mint az *emlékezés*, a jelen elvesztése, a *nem vagyunk jelen* átérezhetetlensége, a halál olyan pont, amelyben összegződik minden megélt (lényegi), és összecsúszik minden pillanat.

Szilágyi Ákos felépít egy világmindenséget, azután előtűnik bontja szét. Megmutatja, milyen princípiumok állnak a tények mögött. „*A másként-élő* nem nevelő. *Máskéntélésre* nem kell, nem lehet nevelni, legalábbis abban az értelemben nem, hogy a másik ember a nevelés tárgya. Ha nevelés egyáltalán lehetséges, akkor az egyetemes emberi kultúra, a természet, a másik ember,

a szabadon választott közösség szeretetében, kit-kit önmagára kell nevelni, engedni kell, hogy önmagára nevelődjön. Mert csak így, önmagához eljutva juthat túl önmagán, hiszen az ember, e tökéletlen lény, e teremtmény sohasem elég önmagának.” (*A filozófia meg nem valóistása.*)

A vágy titoktalan tárgya tizenöt írást tartalmaz. *A holnap árnyéka nélkül* Huizinga: *A holnap árnyékában* című Tevan-kiadásához előszó, de ugyanakkor itt is a prológos szerepét tölti be. „Talán csakugyan századunk harmincas éveiben jelent meg utoljára ez az árnyék, hogy aztán mindent elborítson és *árnyékvilággá* változtassa a jelent.”

Huizinga jövője már a mi jelenünk. A ma, amely már nem vet árnyékot, mert maga is pusztán árnyék. Háborúk, népiptás, hipokrizis, narkománia, komputerlét, robotúr. A második írás a *Fel is út, le is út* Sade márki ürügyén a mohón sóvárgott rosszról medítál, érzékeltetve a végnapok auráját. „A vég mögöttünk van. Mi már a végben élünk, a véget éljük. Ha ez nem tűnik föl, csakis azért, mert létezési módunkról van szó. Egyek vagyunk vele. A halaknak sem *tűnik föl*, hogy örökösen víz veszi körül őket.”

A címadó írás a *titok* megszűnéséről tudósít. Minden titok lelepleződött, mert „Minden lény titka önnön lényegének ellentétével egyenlő”.

Az *Eltérek, tehát (nem) vagyok* a mindenáron való eredetiséget leplezi le. „Az én mint szellemiség – vagyis mint valóság nélküli lét – pusztá formá, semmiféle kötelező tartalommal nem rendelkezik. Az én – ahogyan a tudat-lényben izolálódik – mindössze egy létpont, amelyen végtelen számú személyiség egyenesen húzható meg, hol az ironikus szabadság játékos örömeivel, hol biztos pontra nem leelő kétségbeesésével.”

A *megtestesülés lírája* Oszip Mandelstam-elemzés, nagy erejű írás.

A *tisztátalanság dicsérete* már a címével is irritál, de logikája meglehetősen tiszta: „...a Tisztogatók már eddig is több mocskot csináltak, mint amennyit mocskosok és mocskolódók valaha”.

A *fej ördöge* című tanulmány a civilizáció bajairól értekezik ihletetten, meggyőzően és nemcsak a beavatottak számára érthető hangnemben. A „Semmi sem idegen tőlem, ami embertelen” megállapítást alátámasztja a rengeteg szex- és horrorfilm, amit eleinte undorodva, azután egyre nagyobb élvezettel nézegetünk. Miért? Mert mindenáron szórakozni akarunk, mindig újat, eredetit, *mást* akarunk habzsolni. A mohóság kifogyhatatlan.

Az *élet* és a *szellem* közösségét felváltotta a *pénz* közössége, ami összeköti az evilágon élő embereket, de ugyanakkor dologi viszonylatokat konzervál érzelmi kapcsolatok helyett. Ez van ma. Most. De lehet másképp is, ha elmélyülünk mi is, és nemcsak megérteni akarjuk a katasztrófa utáni világot, hanem megértetni, továbbadni is. Ez a két könyv segít a továbbadásban. Hála a Holnap és a Liget kiadóknak.